

Seleucia

Sayı VIII - 2018

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia editörler kurulu, destekleri için Mimar Burak Yazıcı'ya (ARCLAND Mimarlık Mühendislik Danışmanlık Sanayi Tic. Ltd. Şti) şükranlarını sunar.

The Editorial Board of *Seleucia* expresses their gratitude for the support of the Architect Burak Yazıcı, owner of the Arcland Architecture.

Seleucia VIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. *Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret K. Yegül
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkırın
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Öğr. Üyesi Figen Çevirici-Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Merih Ereğ
Dr. Öğr. Üyesi. Deniz Kaplan
Dr. Öğr. Üyesi Fikret Özbay
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VIII
Sayı: 8

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Dijital Düşler Basım San. Ve Tic. A.Ş.
Nato Cad. Çınarlı Sok. No: 17
34418 Seyrantepe/Kağıthane
0212 279 64 44
Sertifika No: 12922

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 8 | Nisan - Mayıs 2018

Obelisk Bones

Dikilitaş Kemikleri

Diane Favro

11

Hadrianus ve Sardes Artemis Tapınağı:

Hadrianus Sardes'e Geldi mi, Eğer

Geldiyse...

Did Hadrian Visit Sardis? And if he did...

Fikret Yegül

27

Olba Akropolis Kazılarında Yeni Babil

Damga Mührü

A Neo-Babylonian Stamp Seal from the

Excavations of the Acropolis of Olba

Emel Erten

49

Eski Anadolu Toplumlarında Köpek

Dog in the Early Societies of Anatolia

Fikret Özbay

69

Olba'daki Ok Uçları Işığında Kentteki Askeri

Hareketlilik Hakkında Düşünceler

Thoughts on Military Activity in Olba in Light

of Arrowheads

Tuna Akçay

91

Iğdır'da Bir Orta Tunç Çağı Kompleksi

Aşağı Erhacı Yerleşimi ve Kalesi

A Middle Bronze Age Complex in Iğdır: Aşağı

Erhacı Settlement And Castle

Ayhan Yardımcıel

123

Olba Kazıları Cam Kandil Buluntuları

Glass Lamps from Olba Excavations

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak

139

Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nin

Değerlendirilmesi

Evaluation of the Results of the Excavations at

the Northern Church of the Monastery of Olba

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin

165

Tarsus'tan Yeni Bir Hamam: Tarsus'un Roma

İmparatorluk Dönemi Kentsel Dokusuna ve

Kydnos'un Rotasına İlişkin Yeni Görüşler

A Newly-Discovered Bath Building at Tarsus:

Views on the Urban Texture of Tarsus and

the Flow of Kydnos River During the Roman

Imperial Period

Deniz Kaplan

191

Yeni Bulgular Işığında Urfa'da Neolitik

Dönem

The Neolithic Period in and around Urfa in the

Light of New Findings

Bahattin Çelik-Kaya Tolon

211

Yukarı Dicle Havzası'nda Bir Yeni Asur

Yerleşimi: Aşağı Salat

Aşağı Salat: A Neo-Assyrian Settlement in the

Upper Tigris Region

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay - İlker Aklan

233

Bir Grup Geç Roma Sikkesi Işığında Parion

Yamaç Hamamının Son Kullanım Evresi

Hakkında Görüşler

Some Considerations Regarding Final Use of

Parion Slope Bath in the Light of A Group of

Late Roman Coins

Vedat Keleş - Ersin Çelikbaş - Kasım Oyarçın

269

Kitap Tanıtımı

Book Review

Apollodoros Bibliotheka: Yunan Mitolojisi

Hüseyin Üreten

305

Ankara

Yavuz Yeğin

311

Totenkult

Tuna Akçay

317

Suriye, Filistin Ve Batı Arabistan Eski

Eserleri

Murat Özyıldırım

323

PRAEFATIO

Seleucia dergisinin sekizinci sayısını sizlere sunarken, bu yıl da yazarlarımızın değerli katkılarıyla ve zengin bir içerikle sizlere ulaşmayı amaçlamaktayız. Olba'dan gelen yeni bulgularımızı sizlerle paylaşmakta; çeşitli arkeolojik konulara yeni yaklaşım ve yorumlar getiren çalışmaları sunmaktayız.

Hadrianus'un Küçük Asya ziyaretinde geçmişin parlak başkenti Sardes'e uğrayıp uğramadığını merak ediyorsanız ya da Romalıların dev dikilitaşları Mısır'dan koparıp, imparatorluğun başkentlerine nasıl taşıdıklarını bilmek istiyorsanız; Tarsus'ta daha önce bilinmeyen bir Roma hamamı daha mı keşfedildi dersiniz ya da Parion Hamamı'nın son kullanım evresi konusunda sikkeler ışığında bilgilenmek istiyorsanız, eski Anadolu toplumunda köpeğin nasıl bir rolü olduğunu arkeolojik verilerle görmek sizce ilginçse o zaman Seleucia'nın bu sayısını okumalısınız. Orta Tunç Çağı'nın Aras Boyalıları Kültürü veya Diyarbakır Aşağı Salat Kazıları konusundaki çalışmalar ilginizi çekmekteyse ya da Urfa çevresindeki Neolitik Çağ sizce ilgi çekiciyse, doğru kaynak seçmiş bulunmaktasınız.

Olba'da Akhaemenid Dönem öncesinde Yeni Babil varlığını düşündüren bir arkeolojik veri isterseniz, 2017 kazılarında akropoliste ele geçen kalsedon damga mühür ilginizi çekecektir. Kentteki Geç Antik Dönem'i yansıtan manastır kazılarında 2017'de büyük ölçüde açığa çıkarılan Kuzey Kilisesi'nin mimari ayrıntıları; bu kilisenin de içinde bulunduğu yapıların aydınlatılmasında kullanılan cam kandillerin tipolojisi ya da Olba kazılarında bulunan ok uçları bağlamında kentteki askeri hareketlilik ile ilgili bilgilenmek için yine dergimizin bu sayısına bakmalısınız.

Yukarıda belirtilen çalışmaların yanısıra kitap tanıtımlarıyla da içeriği zenginleşen Seleucia'nın yayına hazırlanması aşamasında emeği geçen yazarlarımıza, Homer Kitabevi'ne ve Ayşen Boylu'ya; çalışmalarımızda sabırla bize eşlik eden Sinan Turan'a şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret K. Yegül

Prof. Dr. Emel Erten

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

While presenting the eighth volume of Seleucia, we hope to reach you with a rich content by the contribution of our writers. We are pleased to share our interpretations on the latest finds from Olba excavations as well as many other archaeological articles with interesting approaches.

If you are anxious to know if Hadrian visited Sardis during his travel in Asia Minor or how Romans carried huge obelisks from Egypt to the capitals of the Empire; if you want to know about the possibility of a newly-discovered bath building in Tarsus or the last phase of use of the bath at Parion; if you are interested in the role of the dogs in ancient Anatolia, you should see this issue of Seleucia. If you want to be informed about the archaeological evidence for Middle Bronze Age Aras Culture or the excavations of Aşağı Salat at Diyarbakır and the Neolithic Age of Urfa Region, this issue of Seleucia will be the right choice.

We are sure, you will be interested in the Neo-Babylonian chalcedony stamp seal found during the excavations of Olba in 2017. For being aware of the architectural details of the “Northern Church” within the monastery of Olba and for the typology of the glass lamps used for the illumination of the Late Antique interiors (including the Northern Church) in Olba as well as the military activity in Olba in light of arrow heads discovered at the site, you should refer to this issue.

In addition to the articles on above-mentioned topics, Seleucia contains a number of book reviews that will inform the readers on various valuable archaeological publications. We wish to thank our contributors for sharing their studies with us and Ayşen Boylu, owner of Homer Books for her help and support as well as Sinan Turan for his patience and assistance during process of preparation of the publication of Seleucia.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret K. Yegül

Prof. Dr. Emel Erten

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Olba Kazıları Cam Kandil Buluntuları

Emel Erten – Emine Akkuş Koçak*

Öz

Olba’da tiyatro, manastır ve ölü kültü ve mezarlık alanlarında 2010 yılından başlayarak yapılan kazılarda çok sayıda cam kandil parçası ele geçmiş bulunmaktadır. Bunlar üzerinde yapılan ayrıntılı araştırmalar sonucunda üç temel tipi belirlemek mümkün olmuştur. Bunlar “kulplu”, “saplı” ve “düğme dipli konik gövdeli” tiplerdir. Kulplu kandillerin biçimsel özellikleri, kulplarının gösterdiği farklı özellikler temel alınarak, bunlara ait bazı alt gruplar da tespit edilmiştir. Geç Antik Dönem Roma camcılığında tipik sayılan bu formların örneklerinin Olba’da saptanmış olması, kentte iç mekânların aydınlatılmasında cam kandillerin sıkça kullanılmakta olduğunu yansıtmaktadır. Cam kandillerle birlikte kullanılan madeni polycandelon, kandil askısı ve fitil tutacaklarına ait çok sayıda parçanın da kazılarda ele geçmesi, cam kandillerin aydınlatmadaki rollerini doğrulayan buluntulardır. Çalışmalarımız, Olba’da cam kandillerin MS 4. yüzyıldan başlayarak, kentteki yerleşimin son bulunduğu MS 7. yüzyıl sonlarına dek kullanıldıklarını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Olba, Dağlık Kilikia, Cam, Cam Kandil, Geç Antik Dönem.

Glass Lamps from Olba Excavations

Abstract

During the excavations carried out at Olba since 2010 a number of glass fragments belonging to the lamps were discovered at several sectors such as

* Prof. Dr. Emel Erten, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara. e-posta: eerten@gazi.edu.tr.

Arş. Gör. Emine Akkuş Koçak, Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yozgat. E - Posta: emine.akkus1982@gmail.com.

Hakeme Gönderilme Tarihi: 01 Nisan 2018 ve Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2018.

the theater, the monastery and the burial areas as well as the rock-cut grounds reserved for the funerary cult. After a detailed study of this material we are able to identify three main types of glass lamps: “handled,” “stemmed,” and “conical with a knob base.” Based on their general appearance and details of their handles several sub-groups of the “handled” lamps can also be established. The discovery of all these forms which are considered as typical for Late Antique Period reveals the use of glass lamps for the illumination of interiors at Olba. Many fragments of metal polycandela, lamp hangers and wick holders on the site also confirms the wide spread use of glass lamps in the ancient city. Our research on glass lamp fragments pointed out a chronology starting from the AD 4th century until the end of the AD 7th century when Olba was abandoned.

Keywords: Olba, Rough Cilicia, Glass, Glass Lamp, Late Antique Period.

Mersin Silifke Olba’da önce yüzey araştırmalarında, 2010 yılından itibaren de kazılarda cam buluntular ele geçmekte ve bunlarla ilişkin yapılan değerlendirmeler şimdiye dek yaptığımız yayınlarla duyurulmaktadır¹.

Olba kazılarında ele geçen camlar içinde belirgin buluntu gruplarından birini de kandiller oluşturmaktadır. Bilindiği gibi, camın saydamlığının aydınlatmada sağladığı olanakların anlaşılmasından sonra, özellikle Geç Antik Dönem içinde cam kandiller yaygın olarak üretilerek kullanılmışlardır. Bunların özellikleri yerleşim alanlarında, konutlarda, kamusal ve özellikle de dinsel yapılardaki kullanımlarıdır². Roma dünyasında Hıristiyanlığın yükselmesi ile kiliselerin aydınlatılmasında cam kandillerden yararlanılmakta, Hıristiyan liturjisinde özel yeri ve anlamı olan ışığın kapalı mekanlarda elde edilmesinde cam kandillerin yeri ve önemi bulunmaktadır³. Öte yandan, cam kandiller kiliselerin yanısıra sinagoglarda da yaygın kullanım alanı bulmaktadır⁴. Kandillerle yapılan aydınlatmanın mezarlık alanları için de geçerli olduğunu gösteren veriler de bulunmaktadır⁵.

1 Erten 2003, 145-154; Erten 2013, 101-128, lev.1-10, lev.16-17; Erten 2015, 11-30; Erten-Akkuş Koçak 2017, 95-118.

2 Daha çok Karanis, Gerasa gibi eskiden kazısı yapılmış merkezlerden gelen cam kandillerden yola çıkan ve eski bir yayın olmasına karşın bu konuda öncü ve kapsamlı bir değerlendirme niteliği taşıyan çalışma için bkz. Crowfoot-Harden 1931, 196-208.

3 Olcay 2001, 77-78; Erten 2011, 29-50.

4 Weinberg-Stern 2009, 155, n.121.

5 Olcay 2001, 79-80.

Eldeki yazınsal ve arkeolojik verilere göre Geç Antik Dönem’de bir piskoposluk merkezi olarak varlığını sürdüren⁶ ve başta manastır olmak üzere birçok kilisenin de yer aldığı Olba’da iç mekânların aydınlatılmasında cam kandiller elbette ki yoğun kullanım görmüş olmalıdır. Bu durum, arkeolojik kazıların yapıldığı başta tiyatro olmak üzere manastır ve akropolis kazılarından gelen cam kandil ve madeni polycandelon (Lev. 5.1) ve kandil askısı (Lev. 2.1) buluntuları ile de doğrulanmaktadır⁷.

Bu çalışmadaki amacımız, elde bütün olarak korunabilen herhangi bir örneği bulunmamakla birlikte, Olba cam kandillerine ait çok sayıda parça üzerinde yaptığımız ayrıntılı incelemelerin sonuçlarını ve oluşturulan tipolojiyi duyurmaktır.

Olba buluntusu cam kandillerin biçimsel özellikleri uyarınca aşağıdaki temel grupları belirlemek mümkün olmuştur (Lev 1):

1. Kulplu Kandiller
2. Saplı Kandiller
3. Düğme Dipli Konik Kandiller

1. Kulplu Kandiller

Kulplu kandiller Roma dünyasında geçerli Geç Antik Dönem cam grupları içinde en belirgin tiplerden birini oluşturmaktadırlar. Bunlar madeni kandil askılarıyla taşınan kase biçimli ve üç kulplu cam vazolardır⁸. En erken örneklerinin MS 4. yüzyılın ilk yarısında Kudüs’te saptandığı söylenen kase biçimli ve kulplu cam kandillerin hızlı bir yayılım gösterdikleri Roma İmparatorluğu’nun Doğu ve Batı merkezlerinde bulunan çok sayıda örneğinden anlaşılmaktadır⁹. Kulplu cam kandillerin ortaya çıkışlarından sonra kullanımları Orta Çağ’da ve sonrasında da sürmüştür.

Geç Antik Dönem’de kulplu cam kandillerin nasıl yakıldığı, aydınlatmanın bu kandillerle nasıl sağlandığı konusuna da değinmekte yarar

6 Özyıldırım 2003, 149-153; Özyıldırım 2013, 105-118; Özyıldırım 2016, 181-201; Yeğin 2016, 203-219.

7 Olba’da kullanıldığı arkeolojik verilerle doğrulanan aydınlatma gereçleri konusunda bkz. Erten 2013, 106-111.

8 Olba kazılarında bütün olarak ele geçen bir madeni kandil askısının yanında, aynı tipte kandil askılarına ait çok sayıda zincir parçası, kanca, zincirlerin birleştiği yerlerde kullanılan haç biçimli eklem parçaları vb. bulunmakta ve kentte kulplu kandillerin yoğun kullanımını yansıtmaktadır: Erten 2013, 119, lev. 10-11.

9 Weinberg-Stern 2009, 153-154; Isings 1957, 162, Form 134; kulplu kandiller konusunda bir değerlendirme için bkz. Stern 2001, 273-274, 321, cat. no.183.

vardır. Bu tip kandillerde içte kaidenin tam merkezinden yükselen tüp biçimli ve sabit bir fitil haznesinin bulunması oldukça sık rastlanan bir durumdur¹⁰. Fitolin yakıldığında sabit durabilmesini sağlayan bu sistemin kulplu kandillerde yaygın olarak kullanılmasına karşın, Olba örneklerinde bu detaya rastlanmamaktadır. Buna karşılık, Olba'daki cam kandillerde madeni fitil tutucularının kullanılmış olduğu kazılarda bulunan çok sayıda örnekten anlaşılmaktadır¹¹.

Kulplu cam kandillerin Dağlık Kilikia'da oldukça geniş kullanımı olduğunu bölgedeki birçok merkezde saptanan örnekleri göstermektedir. Olba'nın yakın komşusu Elaiussa Sebaste kazılarında büyük kısmı Agora alanının kilise olarak kullanıldığı sürece ait yüzlerce kulplu kandilin ele geçtiği belirtilmektedir¹². Dağlık Kilikia'da kulplu kandil örneklerinin bulunduğu bir diğer merkez ise Anemurium'dur. Anemurium Nekropolis Kilisesi kazısında kulplu kandillere ait parçalar bulunmuştur¹³. Yine Olba'dan çok uzakta olmayan Alahan Manastırı cam buluntuları arasında kulplu kandillere ait olması gereken parçalar vardır¹⁴. Mut, Kilisetepe Kazıları yüzey ve Tabaka I buluntuları içinde yer alan bazı cam parçaların kulplu kandillere ait olması gerekmektedir¹⁵. Az sayıda da olsa, kulplu kandillerin saptandığı Olba'ya en yakın merkez ise Diocaesareia'dır¹⁶. Kulplu kandillerin Kilikia dışında, Anadolu'nun diğer bölge ve merkezlerinde de oldukça geniş bir yayılımının bulunduğu arkeolojik buluntularla doğrulanmaktadır¹⁷. Böylece, bu kandillerin Anadolu'da Geç Antik Dönem buluntuları veren hemen tüm merkezlerde ele geçmekte oldukları görülmektedir.

Kulplu kandiller, Olba'da da en fazla sayıda ele geçen ve çeşitli biçimsel ayrıntılara ve alt gruplara sahip olan tipi oluşturmaktadırlar. Bu nedenle,

10 Sabit fitil haznesinin kullanımı ve yayılımı konusundaki değerlendirme için bkz. Stern 2001, 273; ayrıca, E. Wolf koleksiyonundan bir örnek için bkz. 331, Cat. No 183; Weinberg-Stern 2009, 15, Plt. 33, 372-379; Erdmann 1977, 100, Taf 1, 3-6; Crowfoot 1957, 418, Fig. 99, 2-3; Gawlikowska 2012, 501-503, Fig. 6, 7; Keller 2010, 185-190, Fig. 2, 4, 5.

11 Erten 2013, 106-107, lev. 1-4.

12 Gençler Güray 2009, 115-119.

13 Stern 1985, 45, 47, fig. 3.

14 Gough 1985, 52-53, fig. 10.

15 Collon 2007, 505-506, fig. 296.

16 Kramer 2012, 41, no.586-587, Taf. 65.

17 Sardes: von Saldern 1980, 38-49, pl.11; Iasos: Contardi 2009, 125, 130, fig. 4; Pergamon: Schwarzer 2009, 91, Taf.2.24 SG -25 MM, 26SG; Kaunos: Gençler Güray 2010(a), 220, 226, çizim 4; Gaziantep - Dülük Baba Tepesi: Höpken 2008, 168, Abb. 1, Kat. 9-11; Zeugma'dan bütün olarak korunmuş bir kulplu cam kandil: Grossmann 2013, 248, G91, fig. 90; Olympos: Olcay-Öztaşkın 2017, 16, lev.1/m-n. Yayınlanmış olan bu kulplu kandillerin yanısıra, aynı tipin örneklerini Anadolu genelinde çoğaltmak da mümkün görünmektedir.

Olba buluntusu kulplu kandillerle ilgili bir tipoloji çalışması yapmak mümkün olmuştur.

Olba'da bulunan cam kulplu kandillerde belirlenen detay ve işleniş farklılıkları kâse biçimli gövde üflenerek oluşturulduktan sonra aynı renkteki eriyik camın aplike edilmesi ile oluşturulan kulplarda, ağız kenarlarında ve gövde formunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre Olba buluntusu kulplu kandilleri aşağıdaki ana ve alt gruplar altında sınıflamak olası görünmektedir:

1 (a) İlmek Kulplu Kandiller

Olba buluntusu ilmek kulplu kandillerin ağız kenarlarının çoğunlukla kesme olduğu gözlenmektedir (Lev. 1. 1,2; Lev. 2. 2-5; Lev. 7.1). Bu kandillerin ağız çapları 6.5 cm. ile 9.0 cm. arasında değişmekte; 7.0 cm. ortalama çap ölçüsü olarak belirlenmektedir.

İlmek kulplu kandillerde cam sıcakken kulpun gövdeye uyarlanması sırasında dekoratif bir uygulamaya da yer verildiği görülmektedir. Buna göre, önce ilmek kulp gövdeye bağlanmakta, sonra aşağıya doğru çekilen cam bir çubuk yardımıyla yatay paralel hatlar oluşturan biçimde gövdeye tutturulmaktadır (Lev. 2.2-7; Lev. 6.1; Lev. 7.1). Bu tip kandillerde yukarıda belirtilenden daha basit işleniş tipleri de görülmekte; ya ilmek kulp doğrudan altta gövdeye bağlanmakta ya da ilmek kulp oluşturulduktan sonra aşağıya doğru düz inen bir cam şerit halinde işlenmektedir (Lev. 2.8-11). Bu tip kandillere bölgede Olba'nın komşusu Elaiussa Sebaste'de¹⁸ ya da çok daha geniş bir coğrafı yayılımı yansıtan örnekler olarak Anadolu'da, Filistin'de, Bulgaristan ve Yunanistan'da da rastlanmaktadır¹⁹.

1 (b) Dikey Kulplu Kandiller

Dikey kulplu kandillerin ağız kenarları ya aleve tutularak kalınlaştırılmış (Lev. 1.3; Lev. 3.1-2) ya da dışı katlanarak tüp biçiminde işlenmiştir (Lev. 1.4-6; Lev. 3.3-10; Lev. 7.3-4). Olba'da ele geçen parçalar bağlamında ve kulp ve ağız kenarının işleniş detayları esas alınarak, dikey kulplu kandilleri dört grupta toplamak olasıdır:

18 Gençler Güray 2009, Çiz XXVIII, 374-379

19 Anadolu'da Nakolea ve Myra Aziz Nikolaos Kilisesi'nden benzer örnekler için bkz. Olcay 2001, 84-85, Fig. 5b, Fig. 6e; Filistin Buluntuları ve ülkedeki çeşitli merkezlere dağılımları konusunda bkz. Gorin Rosen-Winter 2010, 173-174, Fig. 5.2; Bulgaristan Novae buluntuları: Turno 1989, 167, Abb.2.4; Philippi Müze Bazilikası buluntuları için bkz. Antonaras 2007, 51, Fig. 5, 3b; Selanik çevresinden gelen örnekler konusunda bkz. Antonaras 2008, Pl.3, 3.ii

1 (b) 1. Tipi Kandiller

Bu kandillerde düz dikey kulp, yuvarlatılmış ağız kenarı ile gövdeyi bağlamaktadır (Lev. 1.3; Lev. 3.1-2). Adı geçen tipin Anadolu'daki yaygınlığı Olba örneklerinin yanısıra Demre Aziz Nikolaos Kilisesi, Kaunos, Amorium, Olympos gibi yerleşimlerde saptanan benzerleriyle doğrulanmaktadır²⁰.

1 (b) 2. Tipi Kandiller

Bu tipte düz dikey kulp dışa katlanmış ağız kenarından dibe doğru düz inen gövdeye bağlanmaktadır (Lev. 1.4; Lev. 3.3-5). Benzer örnekler, bu tipin Kıbrıs (Nea Paphos), Anadolu'nun güney ve güneydoğu bölgeleri (Demre – Aziz Nikolaos Kilisesi, Olba, Dülük Baba Tepesi), Batı Anadolu'da Ephesus gibi merkezlerde belli bir yayılımı olduğunu göstermekte; ayrıca, Anadolu ve Kıbrıs dışında, aynı tipte örnekler Ürdün'de de rastlanmaktadır²¹.

1 (b) 3. Tipi Kandiller

Bu kandil tipinde ağız kenarı ile “S” profilli gövde, eğimli dikey kulpla bağlanmaktadır (Lev. 3.6-8). Aynı tipin örneklerine Olba'nın komşusu Elaiussa Sebaste'de rastlanmıştır olması, adı geçen kandil tipinin Doğu Dağlık Kilikia'daki varlığına işaret etmektedir²². Ayrıca, benzer örnekler Kıbrıs'ta Kourion ve Nea Paphos'ta bulunmuştur. Ürdün'deki Gerasa'da saptanan benzerlerinden de söz edilmektedir²³. Olba'da bu tipin bütün korunmuş örneği bulunmamakla birlikte, benzerlerinden yola çıkarak söz konusu formun restitüsyonunu yapmak mümkün olmuştur (Lev. 1.5).

20 Demre Aziz Nikolaos Kilisesi: Acara – Olcay 1998, 263, Res. 2a; Kanos: Gençler Güray 2010(a), 220, 226, Çiz. 4-8; Amorium: Gill 202, 169, Fig 2/1, Nos. 3-5; Olympos: Olcay Uçkan – Öztaşkın 2017, Lev. 1-m.

21 Kıbrıs Nea Paphos örnekleri için bkz. Rowe 2004, 151, Fig. 146/18; Demre Aziz Nikolaos Kilisesi örnekleri konusunda bkz. Acara – Olcay 1998, 263, Res. 2b Gaziantep, Dülük Baba Tepesi buluntuları konusunda bkz. Höpken 2008, 167, Abb 1, 9-11; Ephesus'dan örneklerle ilgili olarak bkz. Schatzschock 2007, 185, Taf. 61-G 60; Güney Ürdün'de Petra yakınlarındaki Cebel Harun Aziz Aaron Manastırındaki bir kilise ve yanındaki şapelden gelen benzer buluntular için bkz. Keller 2010, 190, Fig.5.5.

22 Gençler Güray 2009, 368-373, Çiz. 28.

23 Young 1993, 43, fig. 5.

1 (b) 4. Tipi Kandiller

Dışa katlanmış ağız kenarı ile küresel gövde kısa dikey bir kulpla bağlanmaktadır (Lev. 1.6; Lev. 3.9-10). Bu tipin Ephesos Yamaç Evler'den ele geçmiş benzer örnekleri bulunmaktadır²⁴.

Olba'da dikey kulplu kandillerin bütün olarak korunan örnekleri bulunmadığından dipleri konusunda ancak aynı buluntu grubu içinde ele geçen dip parçaları fikir vermektedir. Eldeki veriler doğrultusunda dışbükey dip parçalarının bulunmadığı belirlenmektedir²⁵. Bu durumda, Olba'daki kulplu kandillerin hepsinin içbükey dipli oldukları görülmekte ancak, bunlarda işlenişten kaynaklanan bazı detay farklılıkları gözlenmektedir. Buna göre, içeriye doğru yumuşak bir eğri yapan (Lev. 4.5-6) ya da sivri bir profile sahip olan (Lev. 4.1-4) dip örnekleri vardır.

Dikey Kulplu kandillerin yükseklikleri ve gövde profilleri konusunda -elde korunmuş örnek bulunmadığından - kesin bir sonuca varmak mümkün değildir. Ancak, ağız kenarı ve çap ile olan uygun orantı ve korunabilen benzer örnekler dikkate alınarak, ortalama 7.0 cm. civarında bir yüksekliği önermek olasıdır. Öte yandan, bu kandillerin kase kısımlarının formunun da genel olarak oval/küresel nitelikte olması gerekmektedir.

Olba kazılarında bulunan cam kandillerle birlikte tiyatro kazılarında ele geçen bir cam parça ilgi çekicidir. Bunun yine cam kandillerle ilgili olması gerektiği sahip olduğu renk, doku ve biçim özellikleri nedeniyle akla gelmektedir. Adı geçen parçanın cam applike bezemelere sahip kulplu kandillerin bir tipi olabileceğini - elde bilinen herhangi bir benzer örnek olmaksızın, bu konuda yapılmış bir deneme çalışması niteliğinde olmak kaydıyla- önermekteyiz (Lev. 1.10; Lev. 7.12).

Kulplu kandillerin yukarıda yapılan sınıflama dışında, kâse kısmı ayaklı bir vazo biçiminde yapılmış örnekleri Geç Antik Dönem cam buluntuları içinde saptanmaktadır. "Ayaklı Kandil" olarak da adlandırılacak bu tipin herhangi bir şamdan ya da askı yardımı olmaksızın tek başlarına ayakta durabilen kandiller olarak tanımlanmaları uygundur. Bunların özellikle de kilise ve manastırlarda ele geçtikleri dikkate alınarak, Hıristiyan litürjisi ile ilgili olarak kullanılan cam vazolar oldukları önerilmektedir²⁶. Bu tipin yayınlarda adı geçen ilk örneği Ürdün Gerasa

24 Czurda-Ruth 1989, Abb 5, 57-58.

25 Elaiussa Sebaste örnekleri arasında dışa katlanmış ağız kenarlı, dikey kulplu kandillerin konveks dipli tipleri de ele geçmiştir. Gençler Güray 2009, 116-117.

26 Gorin Rosen-Winter 2010, 170.

(Ceraş) buluntusudur. Daha sonra Yunanistan'dan Philippi Bazilikası'ndan bir diğer kandil kaydedilmiştir²⁷. Bunun dışında cam ayaklı kandiller Filistin'de de saptanmaktadır. Nir Gallim'deki bir vaftiz teknesi içinden gelen üç kulplu ayaklı kandilin yanısıra, bu tipin Filistin'de bulunan başka örneklerinden de söz edilmektedir²⁸. Doğu Anadolu'da Keban Barajı projesi kapsamında kazıların yapıldığı Elazığ'daki Taşkun Kale'den bütün bir örneği ele geçmiş ve adı geçen buluntu MS 4. ve 5. yüzyıllara tarihlenmiş bulunmaktadır²⁹. Bu da söz konusu formun geniş coğrafi yayılımı içinde Anadolu'nun da yer aldığını göstermektedir. Öte yandan, cam ayaklı kandiller aslında MS 4. yüzyıldan başlayarak, çok geniş bir zaman dilimi içinde üretilmişlerdir³⁰.

Olba'da bütün olarak korunabilen herhangi bir cam kandil bulunmadığından, ayaklı-kulplu cam kandil tipinin kentte kullanım alanı bulup bulmadığını belirlemek mümkün değildir. Ancak, kandil parçalarıyla birlikte ele geçen ve aynı renk ve doku özelliklerine sahip çok sayıda kadeh kaide parçasının varlığı, kimi ağız kenarı parçalarının çaplarının alışılmış cam kadeh ağız çapı ölçüsünden fazla olması, Olba'da da bu tipin varlığını bir "ihtimal" olarak düşündürmektedir.

2. Saplı Kandiller

Saplı kandilleri tanımlanmak için Paulus Silentarius'un Hagia Sophia kilisesinin aydınlatılmasına ilişkin anlatımından yola çıkılarak Yunancada "ouriakhoi" adı kullanılmaktadır³¹. Bu sözcüğün tekili olan "ouriakhos",

27 Bu erken yayında söz konusu tipin camdan yapılmış örneklerinin kaydedilmemiş olduğu ifade edilmektedir: Crowfoot-Harden 1931, 206, Pl. XXX.50; Ancak sonraki yıllarda yapılan kazılarda ayaklı kandil örneklerinin ele geçmeye başladığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Philippi, Müze Bazilikası kazılarında bulunan benzer kandiller ve bu tipin niteliği ve dağılımı ile ilgili olarak bkz. Antonaras 2007, 51-53, fig. 5, fig. 7.

28 Gorin Rosen-Winter 2010, 170-171, Fig.4.3; Filistin'de benzer örneklerin bulunduğu merkezler olarak Ein Najila Horbat Kenes'teki kilise gösterilmektedir: Gorin Rosen-Winter 2010, 170.

29 McNicoll 1983, 179, Fig. 91.44.

30 Kulplu kandiller "Vazo Tipli Kandiller" olarak adlandırılarak İslam cam sanatında en yaygın kandil tipi olarak gösterilmektedirler. Ters koni biçimli boyunları, küresel gövdeleri ile Geç Antik Dönem cam kandillerinden biçimsel farklılık göstermekle birlikte; bunların Roma geleneğini sürdüren cam formları oldukları bellidir. Erken örnekleri MS 8. ve 10 yüzyıla tarihlenen İslami kulplu kandillerin Eyyubiler ve Memlukler Dönemi'nde üretimi devam etmiştir. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde de kervansarayların, medreselerin, vb. yapıların aydınlatılmasında kulplu kandillerin kullanılmış olduğu belirtilmektedir: Uysal 2013, 114-116.

31 Bilindiği gibi, Paulus Silentarius'un "Descriptio Sactae Sophiae" adlı yapıtında HagiaSophia

mızrak ya da ince sap anlamına gelmekte ve böylece “saplı kandil” terimi ile örtüşmektedir³².

Roma dünyasında bu kandil tipinin içi boş saplı olan örneklerinin ilk kez Filistin’de geliştirildiği ve Maon’daki sinagogda ele geçen saplı kandil parçalarının MS 5.yüzyıl sonları ile 6. yüzyıl başlarına tarihlendiği belirtilmektedir³³. Bundan sonra saplı kandiller MS 5. ve 7. yüzyıllar arasında yoğunluklu olarak üretilip kullanıldıktan sonra, Orta Çağ içlerine; hatta günümüze dek görülmektedirler³⁴.

Geç Antik Dönem’in en yaygın formlarından olan saplı kandiller de Roma dünyasının birçok merkezinde, Filistin, Ürdün, Suriye, Kıbrıs, Anadolu, Yunanistan, Bulgaristan, Kırım ve Akdeniz’in Batı kesiminde ele geçmektedir³⁵.

Saplı kandillerin Olba’nın da bulunduğu bölge olan Dağlık Kilikia’da da kazısı yapılan birçok merkezde örneklerine rastlandığı görülmektedir. Bu kapsamda tüm Roma topraklarında olduğu gibi bölgede de saplı kandillerin kulplu kandillere benzeyen bir dağılım göstermekte oldukları anlaşılmakta ve her iki tipin de bir arada, farklı seçenekler halinde kullanıldıkları belirlenmektedir. Olba’nın hemen yanındaki Diocaesarea’da (burada kazı yapılmamış olduğu halde) örneklerine rastlanmaktadır³⁶. Yine Olba’ya en yakın merkezlerden Elaiussa Sebaste’de de pek çok cam saplı kandil parçası ele geçmektedir³⁷. Soloi-Pompeiopolis de aynı tipin örneklerinin saptandığı bir diğer merkezdir³⁸. Daha batıda, Anemurium Nekropolis Kilisesi kazısında da saplı kandillere ait parçalar bulunmuştur³⁹.

Saplı kandiller madeni polycandelon’lar üzerindeki yuvarlak açıklıklara yerleştirilmek üzere yapılan ince uzun birer sapa sahip bulunmaktadırlar.

Kilisesi’nin MS 563 yılındaki açılış töreni tanımlanmaktadır. Bu metinde sarmal zincirlerle yukarıya asılmış binlerce kandilin sağladığı aydınlatmadan söz edilmektedir (884). Silentiarius’a göre madeni diskler içine yerleştirilen cam kandiller asılı ışık kaynaklarını oluşturmaktadır (755). Silentiarius’un bahsettiği diskler içindeki ışık cam ışık kaynaklarının saplı kandiller olması gerektir: Erten 2011, 34-35.

32 Trowbridge 1930, 174, 190-191.

33 Stern 1985, 46-47.

34 Gençler Güray 2009, 121, n.174; Stern 1985, 47.

35 Saplı kandillerin eski dünyadaki dağılımının ayrıntılı bir dökümü için bkz. Golofast 2009, 310-311, n.115-135.

36 Kramer 2012, 41, kat. no. 584-585, taf. 65; Saplı kandillerin Anadolu’daki dağılımı ve Myra (Demre), Tarsus, Nakolea (Seyitgazi), Nicaea (İznik) gibi merkezlerde saptanan örnekler konusunda bkz. Olcay 2001, 81-83, fig. 1, 3-4.

37 Gençler Güray 2009, 257-263, no.380-401, çizim XXIX-XXX.

38 Gençler Güray 2010(b), 143, Res. 3.12-13.

39 Stern 1985, 45-47, fig. 3.

Olba'da da manastır kazıları sırasında cam saplı kandillerin oturtulmalarına uygun biçimde tasarlanmış bir bronz polycandelon'un bulunmuş olması, bu tip kandillerin Olba'daki kullanımına işaret etmektedir (Lev. 5.1).

Olba kazılarında saplı kandillere ait çok sayıda parça ele geçmektedir. Çoğunluğu tiyatrodan olmak üzere bir kısmı da manastır kazılarından gelen birçok parçanın varlığına karşın, elde sağlam örnek olmadığından Olba'da kullanılan saplı kandillerin toplam yüksekliklerini, gövde biçimlerini, ağız kenarlarının nasıl işlendiğini, ağız çaplarının ölçüsünü belirlemekte güçlükler vardır. Ancak, Geç Antik Dönem cam kandillerinin genel biçimsel özellikleri ve eldeki kırık parçalardan elde edilen veriler uyarınca, bu kandillerin restitüsyonunu yapmak mümkündür (Lev. 1.7-8).

Olba'da bulunan saplı kandillere ait parçaların büyük çoğunluğu korunması daha kolay olan sap kısımlarından oluşmaktadır. Hepsi eksik ve/veya kırık sap parçalarının incelenmesi sonucunda sap yüksekliklerinin 4 cm. ile 6 cm. arasında değiştiği belirlenmektedir. Bu sapların ortalama alt çap ölçüsü ise en çok 2 cm., en az 1 cm.'dir. Sapların biçimlendirilmesinde bazı farklılıklar görülmektedir (Lev. 1.7-8). Kimi örneklerde düz kesik dipler (Lev. 5.2-6), kimilerinde ise oval dip ve noble izi (Lev. 5.7-13) saptanmaktadır. Sapların diplerinde görülen bir diğer biçim ise altta hafif içbükey görünümdür (Lev. 5.14-16). Saplarda görülen bu küçük ayrılıklar, bir işlevsel farklılığı veya tipolojik bir seçimi değil, sadece farklı işçilikleri yansıtmaktadır. Eldeki Olba parçaları üzerinde yapılan gözlem sonucunda saplı kandillerden alt kısmı hafif içbükey ve kalınca olan örneklerin sap yüksekliklerinin de daha az olduğu görülmektedir. Buna karşılık, oval ve düz kesik dipler daha ince uzun bir sap görünümüne sahiptirler.

Roma camcılığında saplı kandiller arasında saplarının içi boş olanlar çok daha yaygın olarak görülmekle birlikte, sap kısmı masif olanlarda bulunmaktadır⁴⁰. Elaiussa Sebaste'de de saplı kandillerin sap kısımlarının içi dolu (masif) olan iki örneğinin bulunduğu belirtilmektedir⁴¹. Ancak, Olba buluntuları arasında böyle bir kandil sapı bulunmamaktadır.

40 Sap kısmı masif kandil örnekleri yaygın olarak Orta ve Geç Bizans Dönemlerine tarihlenmekle birlikte Caesarea Maritima'da bulunan içi dolu saplı kandiller MS 5.-7. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Kıbrıs - Nea Paphos: Rowe 2004, Fig. 147, no.5; Köroğlu 2013, 145, 150 Res. 8 (Orta Çağ); Çömezoğlu 2001, 274-277 (MS 11-12. yy); Gill 2002, 64, Fig. 1.3, 169 (MS 10.-11. yy), Fig. 2.2; İsraili 2008, 384, 411, fig. 169-172 (MS 5.-7. yy); Winter 2010, 153, fig. 4. 2-3; Masif saplı kandiller konusunda genel bir değerlendirme için bkz. Olcay 2001, 81-82, Fig. 1.

41 Gençler Güray 2009, 123-124, kat. no. 401-402.

Olba'da saplı kandillerin gövdelerine ait az sayıda parça da saptanmaktadır. Buna göre, yükseklik (sap dahil) 12cm. ; ağız çapı ise 7.5 cm. civarında olmalıdır⁴². Gövde formunun ise yarı küresel/oval olarak tanımlanması olasıdır.

3. Düğme Dipli Konik Kandiller

Cam kandillerle ilgili olarak yapılan sınıflamalarda kulplu ve saplı kandillere ait parçalar Olba'da en sık rastlanan grupları oluşturmakla birlikte; bunun dışında kalan bir tip daha vardır. Bu tip, çalışmamız kapsamında "düğme dipli konik kandiller" olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu kandillerin (Lev. 1.9) korunabilmiş bütün örneklerinin az bulunması restitüsyonlarını yapmayı güçleştirmekle birlikte; bu konuda bilgi veren örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, Elaiussa Sebaste'de bulunan aynı tipteki dip parçalarını değerlendiren Gençler Güray, Sicilya'da yapılan bir mezar kazısında ele geçen MS 5. yüzyıla ait bütün kandili örnek olarak göstermektedir⁴³. Adı geçen kandilden yola çıkılarak, uzunca ve konik bir gövde formunu düğme dipler için önermek mümkündür. Bunun dışında benzer tipteki dip parçalarına Atina Agorası kazılarında rastlanmış bulunmakta; ayrıca Girit'teki Gortyn'den benzer bir kandil dibinin de adı geçmektedir. Roma'da Palatinus Tepesi buluntuları arasında da MS 4. ve 5. yüzyıla tarihlenen benzer örneklerden söz edilmekte; daha az sayıda olmak üzere MS 7. yüzyıl Roma Crypta Balbi buluntuları arasında da bunlara rastlanmaktadır. Güney Fransa'da MS 5. ve 6. yüzyıl buluntu grupları içinde de aynı tipe ait parçalara rastlandığı belirtilmektedir⁴⁴.

Yukarıda adı geçen örnekler, düğme dip parçalarının Geç Antik Dönem'in tipik cam kandil formlarından olan konik kandillere ait olmaları gerektiğini; bunların Olba gibi bölgede Soloi-Pompeiopolis⁴⁵ ve Elaiussa Sebaste'de de saptandığını ve Roma dünyasında ve Kilikia'da belli bir dağılımlarının bulunduğunu göstermektedir.

Bu kandillerin düğme diplerinin nasıl yapıldığı konusuna da değinmekte yarar vardır. Olba'da bulunan parçalar incelendiğinde, düğme biçimli dip parçasının gövde oluşturulduktan sonra, ayrı bir kalın cam ipliği sarılarak alta aplike edildiği görülmektedir. Düğme dibin yapımında

42 Elaiussa Sebaste saplı kandil örnekleri için ağız çapı ölçüsü 8.5-9 cm. olarak verilmektedir: Gençler Güray 2009,120.

43 Gençler Güray 2009, 97, res. 60.

44 Weinberg-Stern 2009, 153.

45 Gençler Güray 2010 (b), 143, Res. 3.11.

kullanılan camın, kandilin yapıldığı camdan olduğu belirlenmektedir. Genellikle bu tip cam kandillerde dip kısmının aplikasyonu sonrasında düğme biçimli alt kısmın düz bir yüzeye bastırılarak düzlenmekte olduğu anlaşılmaktadır (Lev. 5.18-21; Lev. 7.8-10). Ancak, Olba'dan iki örnekte bu düzlenme işlemi yapılmamış (Lev. 5.22-23), düğme dip sadece cam ipliğinin sarılması ile oluşturulmuştur. Düğme dipli kandillerde kaide çaplarının 1.2 cm. ile 2 cm. arasında değiştiği izlenmektedir.

Düğme diplerin sahip olduğu dar çap ölçüleri, bu tip kandillerin ayakta durmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Bunun için kandilin asılmasına yarayan bir metal halka, kılıf, ahşap taşıyıcı vb. kullanılmakta olduğu önerilmektedir⁴⁶. Ancak, Geç Antik Dönem'de yaygınlığı bilinen, bölgedeki örnekleriyle de tanınan metal polycandelon'ların da bu kandilleri taşımak üzere kullanılmış olmaları mümkündür.

Düğme dipli kandillere ait olan ağız kenarı veya gövde parçalarını kesin olarak belirlemeye imkan bulunmamaktadır. Ancak, bu tip kandillerde genel olarak kesme ağız kenarlarının kullanılmış olmasından yola çıkılarak, Olba'da bulunan bazı kesme ağız kenarı parçalarının bunlara ait olabilecekleri düşünülmektedir⁴⁷. Öte yandan, bu kandillerin yükseklikleri konusunda da elde veri bulunmamaktadır.

Sonuç

Olba'da 2001 yılında başlatılan arkeolojik yüzey araştırmalarında ve 2010'dan itibaren aralıksız sürdürülen kazılarda çeşitli kazı alanlarında bulunan cam buluntular içinde Geç Antik Dönem'e özgü kadehler, kandiller ve pencere camlarına ait parçalar çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu çalışmada ele aldığımız malzeme, Geç Antik Dönem camcılığı için tipik kandil formlarından kulplu, saplı ve konik kandillerin kentteki kullanımına işaret etmektedir.

Ağız kenarı, kulp, bunların gövde üzerinde yerleştirilişi ile ilgili olarak malzeme üzerinde yapılan gözlemler sonucunda, kulplu kandiller için bir tipoloji oluşturmaya yetecek kadar çok parça ve farklı örnek bulunmaktadır. Ayrıca, kulplu kandillerin Olba'da yapay aydınlatmada en çok kullanılan kandil tipi olduğu sonucuna da ulaşmak mümkündür.

46 Gençler Güray 2009, 98.

47 Tüm örnekler için bkz. Kucharczyk 2010, 123-125 (Polish Archaeology in the Mediterranean, Tom XIX, 2010, 114-130); Antonaras 2008, 27, Plt. 3.7; Uboldi 1995, 115, 111 Tipo 2.3; Crowfoot-Harden 1931, 197, Plt XXVIII.3.

Kulplu kandillerden sonra, Olba'da yine sıkça kullanıldığı anlaşılan ikinci grubu saplı kandiller oluşturmaktadır. Geç Antik Dönem'de bu kandillerin sap kısımlarının içi boş ya da masif olan tipleri bulunmakla birlikte, Olba'da saptanan örneklerin hepsinin sap kısmının içi boştur.

Olba'da kulplu ve saplı cam kandillere ait parçaların yanında “düğme dipli konik kandiller” olarak adlandırılan bir üçüncü tipin varlığı belirlenmektedir. Olba'dan sadece iki örnekle temsil edilen bu tipe Olba'ya coğrafi yakınlığı bulunan ve arkeolojik materyali ile benzerlik gösteren Elaiussa Sebaste'de de rastlanmakta; bu durum, Doğu Dağlık Kilikia'da benzer cam tiplerinin geçerliliğine bir kez daha işaret etmektedir.

Olba'da “Romalılaşma” süreci ile canlanan günlük yaşam, özellikle MS 2. ve 3. yüzyıllarda kentin Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerine özgü bir yaşam tarzı sürmekte olmasıyla açıklanmaktadır. Roma inşaat teknolojileri ve zevki ile yerel kaynakların sentezi niteliğindeki birçok anıtsal yapının inşa edilmesi ile hayata geçmiştir. Bunu “Hıristiyanlaşma” süreci izlemiş ve kente birçok dinsel yapının, birçok kilise ile bir de manastırın da eklenmesi ile sonuçlanmıştır⁴⁸.

Hıristiyanlığın MS 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda kabul görmesi ile eş-zamanlı olarak iç mekanların yapay aydınlatması için camın kandil yapımında da kullanılması gerçekleşmiştir. Bu durumun canlı tanığı olarak MS 381-384 yıllarında Doğu Akdeniz'e bir hac yolculuğu yapan ve gezi notları alan kadın seyyah Egeria'yı gösterebiliriz. Seleucia ad Calycadnum'u ve oradaki Azize Thekla Manastırını MS 384 yılının Mayıs ayında ziyaret eden Egeria, yolculuğu sırasında gördüğü kutsal yerlerde hergün yapılan dinsel ayinler konusunda da günlüğünde bilgilere yer vermektedir⁴⁹. Onun anlatımından, sabahın erken saatlerinden başlayan bu ayinlerde cam “fenerlerin”, kandillerin yeri olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰. Bu bilgiden yola çıkılarak, dönemin dinsel geleneklerine uygun olarak, Seleucia ad Calycadnum ya da ona bağlı bir dinsel merkez olan Olba'da da camdan kandillerin kullanıldığı ayinlerin düzenlenmekte olduğu sonucuna varmak mümkündür. Böylece, arkeolojik verilerle olduğu gibi, yazılı bir belge ile de dinsel mekanlarda cam kandillerle yapılan aydınlatma doğrulanmaktadır.

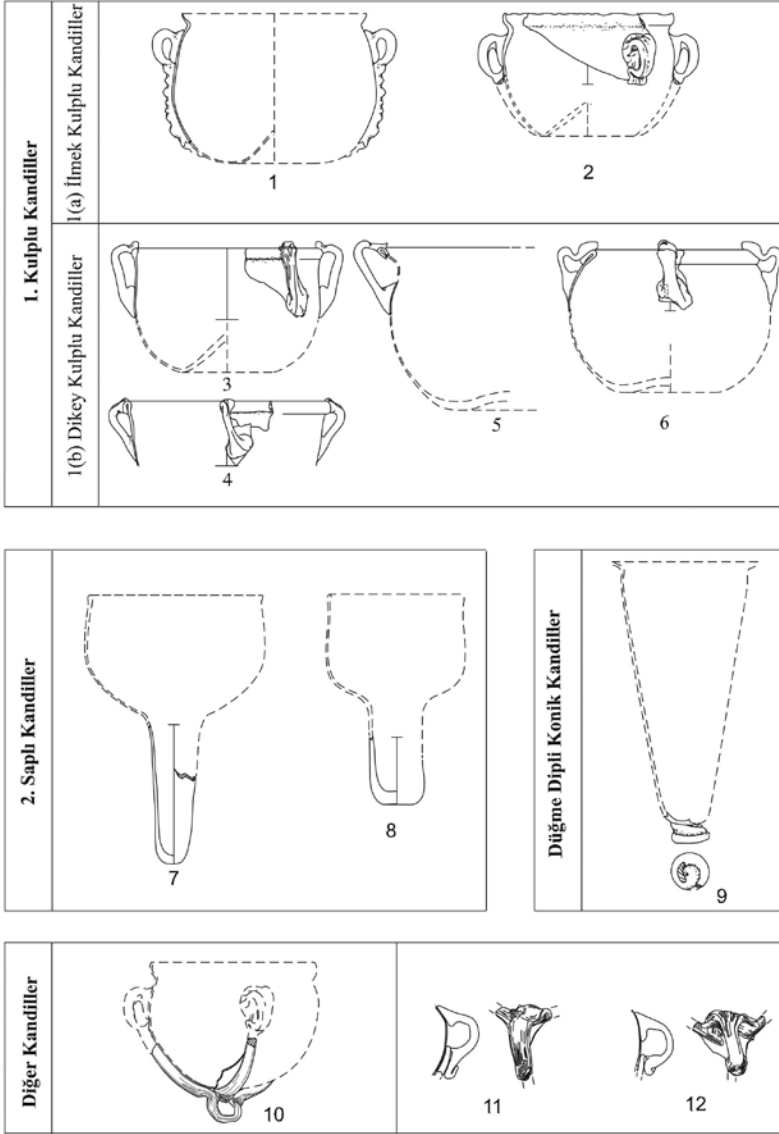
48 Manastır ve kazı çalışmaları konusunda: Özyıldırım 2016, 181-201. Ayrıca, Seleucia Dergisi'nin bu sayısında Olba Manastırında yapılan son kazılar ve elde edilen sonuçlar Murat Özyıldırım ve Yavuz Yeğin tarafından kaleme alınan “Olba Manastır Kuzey Kilisesi'nin Değerlendirilmesi” başlıklı makalede duyurulmaktadır.

49 Wilkinson 1999; Erten 2005, 36

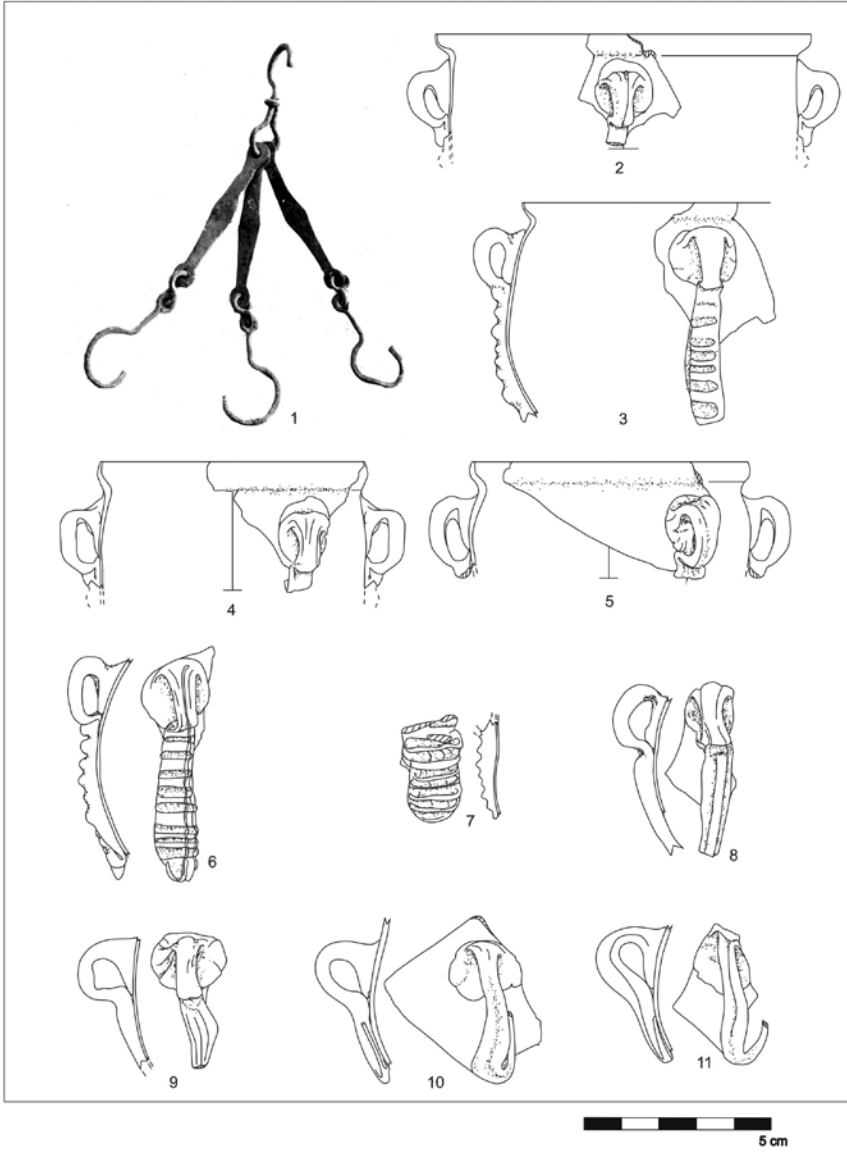
50 Wilkinson 1999, 144.

Yukarıdaki verilen bilgiler uyarınca, Olba'da cam kandillerin MS 4. yüzyıldan başlayan ve kentin terk edildiği MS 7. yüzyıl sonlarına dek olan dönemde yaygın olarak kullanıldığı arkeolojik verilerle doğrulanmakta; yazılı kaynaklarla da bu sonuç desteklenmektedir. Cam kandillerin tasarımında, form ve süsleme tercihinde de söz konusu coğrafyada ve dönemde geçerli olan moda ve tekniklerinin kentte izlendiği açıkça görülmektedir.

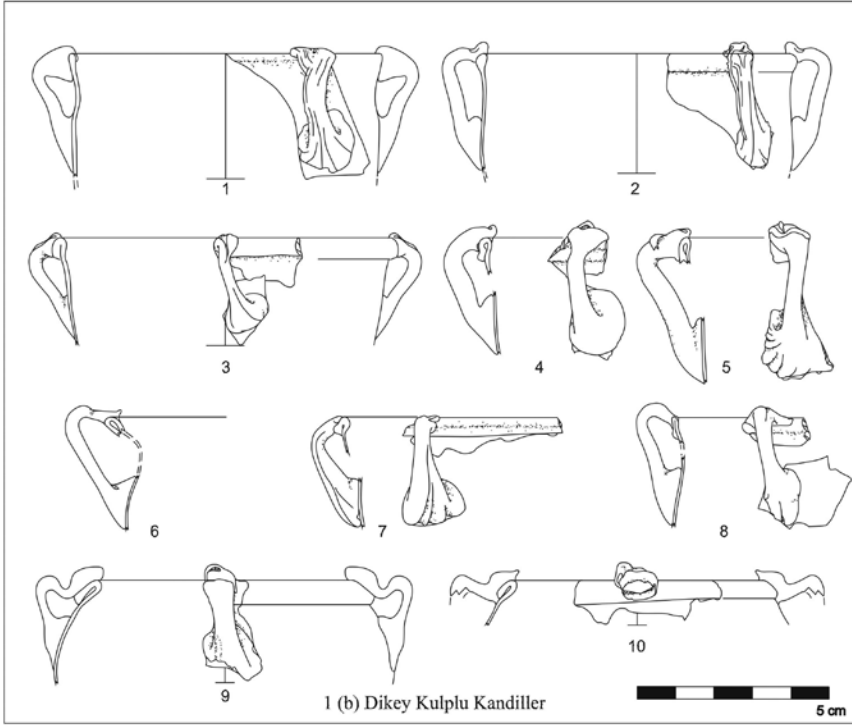
Olba Kandil Tipolojisi

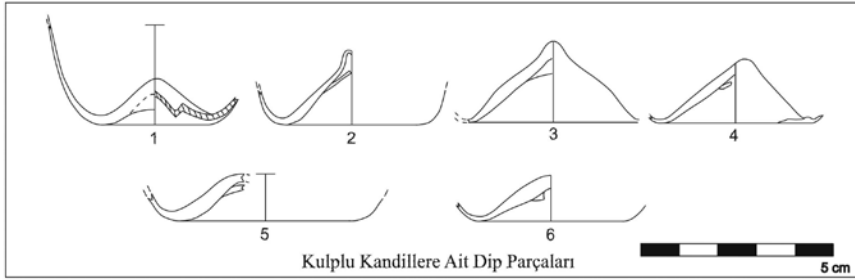
Levha 1.

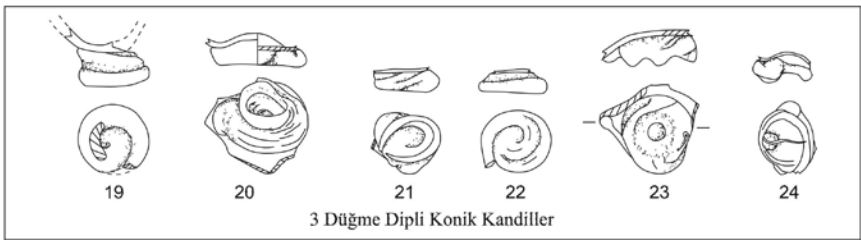
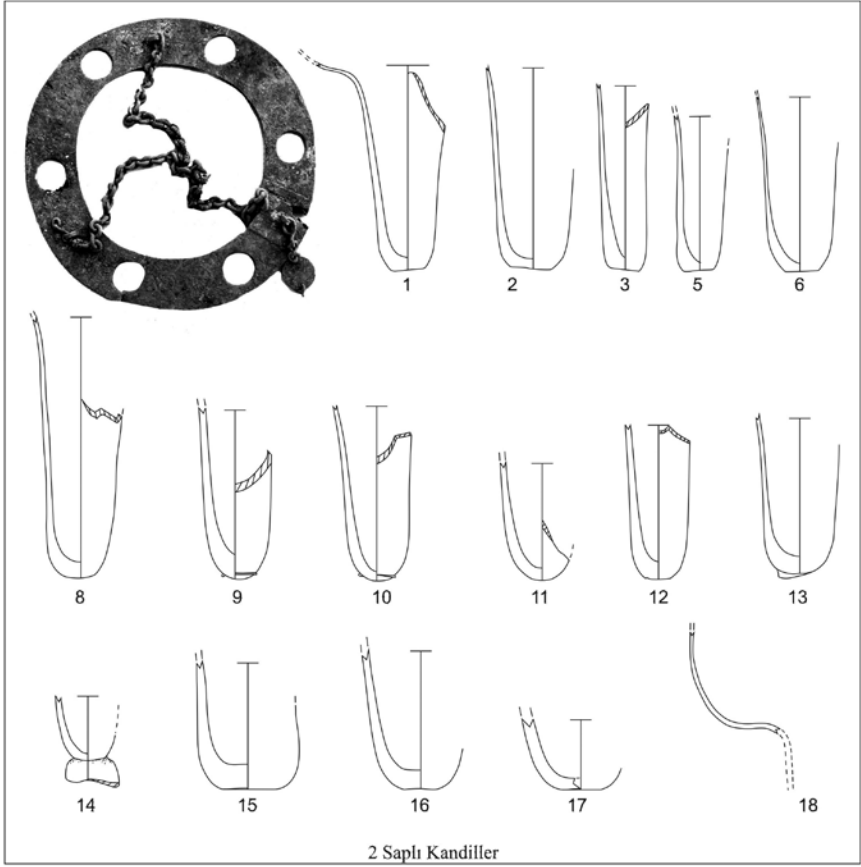
Levha 2.

Levha 3.

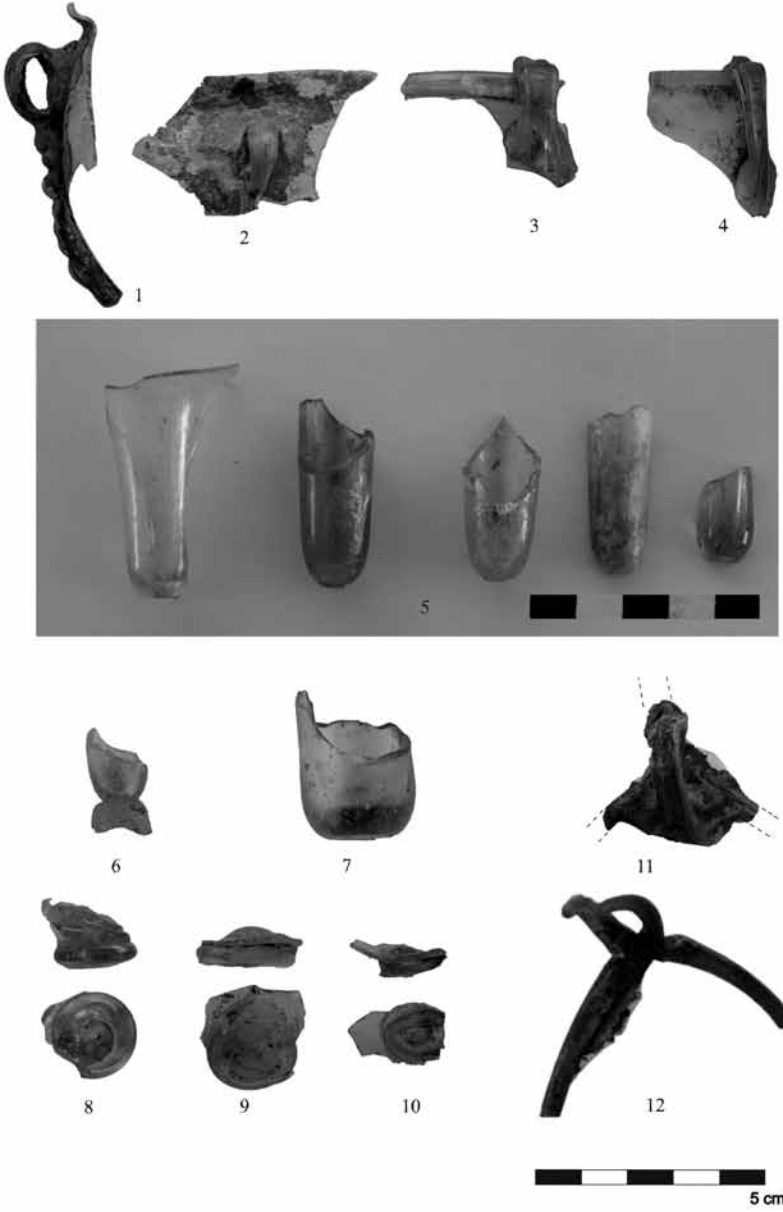
Levha 4.

Levha 5.

Levha 6.

Levha 7.

Kaynakça

Acara – Olcay 1998

Acara, M. – Olcay, B. Y.; “Bizans Döneminde Aydınlatma Düzeni ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesinde Kullanılan Aydınlatma Gereçleri”, ADALYA II, 249-266.

Antonaras 2007

Antonaras, A. “Early Christian Glass Finds from the Museum Basilica Philippi”, *Journal of Glass Studies* 49, 47-56.

Antonaras 2008

Antonaras, A. “Trade and Local Production of Lamps from the Prehistory Until the Middle Age”, *Acts of 2nd International Congress on Ancient and Middle Age Lighting Devices, Zalău / Cluj-Napoca, 2006*, Cluj-Napoca, 23-30.

Collon 2007

Collon, D., “Glass”, *Excavations at Kilise Tepe 1994-98 – From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia, Vol. 1: text*, ed. N. Postgate, D. Thomas, British Institute at Ankara- BIAA Monograph, no.30, Oxford, Chapter 39, 505-512.

Contardi 2009

Contardi, S., “Late Antique Glass from Iasos (Caria)”, *Late Antique/ Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean*, (ed. E. Lafli), İzmir, 123-132.

Crowfoot Kenyon 1957

Crowfoot, J. W - Crowfoot – G. M. Crowfoot – Kenyon, M., *The Objects from Samaria, Palestine Exploration Fund*, London.

Crowfoot-Harden 1931

Crowfoot, G. M.- Harden, D. B., “Early Byzantine and Later Glass Lamps” *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol 17, No 3/4, 196-208.

Czurda-Ruth 1989

Czurda-Ruth, B. “Zu Den Römischen Glasern Aus Den Hanghausern von Ephesus”, *Kölner Jahrbuch für Vor und Frühgeschichte* 22, 129-140.

Çömezoğlu 2001

Çömezoğlu, Ö., *Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında 1996-1999 Yılları Arasında Bulunan Aydınlatma İşlevli Cam Eserler*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Erdmann 1977

Erdmann, M. T. “Die Glasfunde von Mezad Tamar (Kasr Gehainje) in

Israel”, Saalburg-Jahrbuch XXXIV, 98-146.

Erten 2003

Erten, E., “Glass from Olba Survey 2001”, OLBA VII (Özel Sayı), 145-154.

Erten 2005

Erten, E., “Kilikia Tarihinde Kadınlar”, Tarih İçinde Mersin – Kolokyum II, Mersin, 34-41.

Erten 2011

Erten, E., “Erken Bizans Camcılığı: Kimliği ve Niteliği Üzerine Düşünceler”, Seleucia ad Calycadnum, Sayı 1, 29-50.

Erten 2013

Erten, E., “Olba Kazılarında Küçük Buluntular”, Seleucia ad Calycadnum, sayı 3, 101-128.

Erten 2015

Erten, E., “Olba Kült Alanlarından Cam Buluntular”, Seleucia ad Calycadnum, sayı 5, 11-30.

Erten – Akkuş Koçak 2017

Erten, E. – Akkuş Koçak, E., “Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları”, Seleucia, sayı 7, 95-118.

Fünfschilling – Lafli 2013

Fünfschilling, S – Lafli, E.; Hadrianopolis II: Glasfundedes 6. und 7. Jahrhunderts aus Hadrianopolis, Paphlagonien, Internationale Archaologie Band 123.

Gawlikowska 2012

Gawlikowska, K., “Glass Finds from the Mithraeum in Hawarte”, Polish Archaeology in the Mediterranean XXI (Research 2009), 496- 509.

Gorin Rosen - Winter 2010

Gorin Rosen, Y. – Winter, T., “Selected Insights into Byzantine Glass in the Holy Land”, Glass in Byzantium – Production, Usage, Analyses – International Workshop Organized by the Byzantine Archaeology Mainz, 17th-18th of January 2008 – Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz.

Gençler Güray 2009

Gençler Güray, Ç. Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne Sunulan Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Gençler Güray 2010 (a)

Gençler Güray, Ç., “Kaunos’un Erken Bizans Dönemi Cam Buluntuları”, Anadolu/Anatolia 36, 215-226.

Gençler Güray 2010 (b)

Gençler Güray, Ç., “Soli-Pompeiopolis Antik Kenti (Mersin-Mezitli) Cam Buluntuları”, Camgeran 2010 – Uluslararası Katılımlı Uygulamalı Cam Sempozyumu – Sempozyum Bildiri Kitabı, Eskişehir, 141-146.

Gill 2002

Gill, M. A. V., *Amorium Reports, Finds I: The Glass (1987-1997)*, BAR International Series 1070.

Golofast 2009

Golofast, L., “Early Byzantine Glass from the Tauric Chersonesos (Crimea)”, *LateAntique / Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean*, (ed. E. Laflı), İzmir, 301-335.

Gough 1985

Gough, M., *Alahan – An Early Christian Monastery in Southern Turkey*, Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto-Ontario.

Grossmann 2013

Grossmann, R. A., “Glass” (Chapter Eight), *Excavations at Zeugma Conducted by Oxford University* (ed. W. Aylward), The Packard Humanities Institute, Los Altos-California, 218-258.

Höpken 2008

Höpken, C. “Vom Sandkern aryballos zum Diatretglas: Ausgewählte Glasfunde vom Dülük Baba Tepesi” *Asia Minor Studien*, Band 60, Bonn, 165- 175.

Isings 1957

Isings, C., *Roman Glass from Dated Finds*, Groningen.

Israeli 2008

Israeli, Y., “The Glass Vessels”, *Archaeological Excavations at Caesarea Maritima*, Volume 1: The Objects, Israel Exploration Society, 368-418.

Keller 2010

Keller, D. “Abbots’ Orders, Pilgrims’ Donations, Glass Collection: The Supply of Glass Lamps for a Monastic/Pilgrimage Church in Southern Jordan”, *Glass in Byzantium – Production, Usage, Analysis* (ed. Jörg Drauschke and Daniel Keller) *RGZM–Tagungen*, v. 8, Mainz: Römisch-Germanischen Zentralmuseums.

Köroğlu 2013

Köroğlu, G., “Yümüktepe Höyüğünden Ortaçağ Camları”, *Kaunos/Kbid Toplantıları 2: Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu* (ed. Çiğdem Gençler Güray), Ankara, 143-150.

Kramer 2012

Kramer, N., “Keramik und Kleinfunde aus Diokaisareia”, *Diokaisareia in*

Kilikien – Ergebnissedesurveys 2001-2006, Berlin.

Kucharczyk 2010

Kucharczyk, R., “Glass From Houses 1 and 2 in Marina El-Alamein”, Polish Archaeology in the Mediterranean, Tom XIX, 2010, 114-130.

McNicoll 1983

McNicoll, A., Taşkun Kale – Keban Rescue Excavations – Eastern Anatolia, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No.6, BAR International Series 168, Oxford.

Olçay 2001

Olçay, B. Y., “Lighting Methods in the Byzantine Period and Findings of Glass Lamps in Anatolia”, Journal of Glass Studies 43, 77-87.

Olçay-Öztaşkın 2017

Olçay, B. Y. – Öztaşkın, M., “Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri”, Seleucia, Sayı 7, 11-28.

Özyıldırım 2003

Özyıldırım, M., “İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Kanaklarında Olba Sözcüğünün Değişik Kullanımları”, OLBA VIII (Özel Sayı), 145-157.

Özyıldırım 2012

Özyıldırım, M., “Olba Manastırı Hakkında Arkeolojik ve Yazınsal Yeni Bilgiler”, Seleucia, Sayı 2, 105-118.

Özyıldırım 2016

Özyıldırım, M., “Olba Manastırı 2015 Yılı Kazıları ve Kuzey Kilisesi'ndeki Çalışmaların Değerlendirilmesi”, Seleucia, Sayı 6, 181-201.

Rowe 2004

Rowe, A. H., Reconsidering Late Roman Cyprus: Using new Material from Nea Paphos to review current artefact typologies (Thesis edition), University of Sydney. Dept. of Classical Archaeology.

von Saldern 1980

von Saldern, A., Ancient and Byzantine Glass from Sardis, Cambridge – Massachusetts.

Schatzschöck 2007

Schatzschöck, M. “Glass” in Forschungen in Ephesos IX/2/3, Wien, 170-186.

Schwarzer 2009

Schwarzer, H., “Spätantike, byzantinische und islamische Glasfunde aus Pergamon, Late Antique/Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean (ed. E. Laflı), İzmir, 85-109.

Stern 1985

Stern, E. M., “Ancient and Medieval Glass from the Necropolis Church

at Anemurium”, *Annales du 9e Congrès de L’Association Internationale pour L’Histoire du Verre*, Nancy (France), Liege, 35-64.

Stern 2001

Stern, E. M., *Roman, Byzantine and Early Medieval Glass 10 BCE – 700 CE: ErnestoWolf Collection*.

Trowbridge 1930

Trowbridge, M. L., “Philological Studies in Ancient Glass”, *University of Illinois Studies in Language and Literature*, Vol. XIII, August-November 1928, Nos. 3-4, Urbana.

Turno 1989

Turno, V. A., “Römische und Frühbyzantinische Gläser aus Novae in Bulgarien”, *Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte* 22, 163-170.

Uboldi 1995

Uboldi, M. “Diffusione Delle Lampade Vitree in Eta Tardo Antica e Alto Medievale e Spunti Per Una Tipologia”, *Archeologia Medievale* XXII, 93-145.

Uçkan Olcay-Öztaşkın 2017

Uçkan Olcay, B. Y. – Öztaşkın, M., “Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri” *Seleucia VII*, 11-28.

Uysal 2013

Uysal, Z., *Kubad-Abad Sarayında Anadolu Cam Sanatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-2-1.9.Dizi – Sayı 1, Ankara*.

Weinberg- Stern 2009

Weinberg, G. D - Stern, E. M., *The Athenian Agora, Vol XXXIV, Vessel Glass*, New Jersey.

Wilkinson 1999

Wilkinson, J., *Egeria’s Travels (Third Edition)*, Aris and Phillips Ltd., Warminster.

Winter 2010

Winter, T., “The Byzantine Period Glass Vessels from Horbat Rozez, *Atiqot* 62, 145-155.

Yeğın 2016

Yeğın, Y., “Olba Manastırındaki İşlik Kazısı ve Sonuçlarının değerlendirilmesi”, *Seleucia*, Sayı 6, 203-219.

Young 1993

Young, S.H., “A Preview of Seventh Century Glass from the Kourion Basilica, Cyprus, *Journal of Glass Studies* 35, 39-47.

